

DEMOSTHENES | TRETJI GOVOR PROTI FILIPU

Prevod Matjaž BABIČ

S tem govorom, tretjo izmed štirih znamenitih 'filipik' (Φιλippiκοὶ λόγοι, lat. *orationes Philippicae*), je Demosten nastopil na zasedanju ljudske skupščine leta 341. Tistega leta je tudi večini prej mlačnih Atencem postajalo jasno, da Filipu II. ne bo dovolj oblast nad severno Grčijo, ki si jo je bil pridobil deloma z vojsko, deloma s spletkarjenjem in podkupovanjem, temveč da si namerava podjarmiti celotno celinsko in otoško deželo. V govoru Demostenes opozarja, da Filip posredno in neposredno krši mirovno pogodbo, sklenjeno med njim in Atenami leta 346 (t. i. 'Filokratov mir'), graja neodločne člane atenske skupščine, ki še vedno preveč popuščajo Filipovim pristašem, in zahteva od njih, naj se čimprej pripravijo na odločilni spopad z Makedonci ter naj zanj med Grki pridobijo čimveč zaveznikov.

1. Veliko se, spoštovani Atenci, skoraj na vsakem zasedanju skupščine govori o krivicah, ki jih je je Filip po sklenitvi premirja naredil nam in tudi drugim. Vem, da bi vsi vsaj pritrldili - če tega že delajo ne -, da je treba z besedami in dejanji doseči, da bi ga minila samopašnost in doletela kazen. A kljub temu je naš položaj, kot vidim, iz same malomarnosti zavožen tako zelo, da - morda bo tole, kar bom povedal, slišati kot obrekovanje, a kar je res, je res - tudi če bi vsi, ki dobijo v skupščini besedo, nalašč predlagali in sprejemali samo odločitve, ki bi položaj poslabšale, po mojem še zmerom ne bi moglo biti slabše, kot je zdaj.

2. Vzrokov za to je najbrž veliko in razmere niso take samo zaradi ene ali dveh stvari. Kljub temu boste, če boste pozorni, ugotovili, da so glavni vzrok ljudje, ki jim je več do tega, da bi si pridobili vašo naklonjenost, kot do tega, da bi dajali najustreznejše predloge. Nekateri izmed njih si prizadevajo obdržati položaj, v katerem so deležni slave in moči, ter niti malo ne pomislijo na prihodnost, zato - se razume - menijo, da tudi vam ni treba misliti nanjo. Drugi obtožujejo in obrekujejo državno vodstvo, in sicer z enim samim namenom: da bi država kaznovala sama sebe, medtem ko bi lahko Filip govoril ali delal, kar bi hotel. Tako obnašanje v državnih zadevah ni pri vas sicer nič novega, a je vendarle glavni razlog za današnjo nesrečo.

3. Prosim vas, Atenci: če bom izkoristil svobodo govorjenja, da povem

kaj resničnega, ne jezite se name! Glejte: po vašem mnenju je svoboda govorjenja v drugih zadevah za vse v državi tako samoumevna, da jo priznavate celo tujcem in sužnjem. Pri nas se opazi, da lahko marsikateri suženj pove, kar hoče, z manj zadržki kakor v nekaterih drugih državah polnopravni državljani, v skupščinskih razpravah pa ste svobodo govora docela zatrli. **4.** Posledica tega je, da se na skupščinskih zasedanjih šopirite in uživete v laskavih govorih, država pa je v resnici tik pred zlomom. Če se mislite tako obnašati tudi zdaj, nimam kaj povedati. Če pa boste pri volji poslušati koga, ki vam bo brez olepševanja svetoval, kaj vam koristi, sem pripravljen govoriti. Čeprav je namreč položaj zelo slab in smo že veliko zamudili, se da vse še vedno popraviti, če se odločite storiti, kar je treba.

5. Kar nameravam povedati, se vam bo morda zdelo nenavadno, a resnica je taka: ravno najhujše napake v vašem dosedanjem ravnanju so najboljše izhodišče za prihodnost. Kaj hočem reči? To, da smo v stiski, ne da bi izvedli kakršen koli nepomemben ali pomemben ukrep. Ko bi bili v takem položaju, čeprav bi ukrenili vse potrebno, pač ne bi več mogli upati na rešitev. Zdaj pa Filip v resnici ni zmagovalec nad vašo državo, ampak nad vašo lahkomišno malomarnostjo. Niste poraženi - saj se še zganili niste!

6. [Če bi se zares vsi strinjali, da je Filip v vojni z našo državo in krši mirovno pogodbo, bi zadostovalo, da kdo v skupščini predlaga najzanesljivejši in najpreprostejši načrt za obrambo. Ker pa so nekateri tako zaslepljeni, da morate v položaju, ko zavzema države, ko ima v oblasti velik del našega ozemlja in očitno tepta pravice vsega človeštva, na skupščinskih zasedanjih prenašati člane, ki govorijo, da so resnični napadalci v vojni nekateri izmed nas, se je treba najprej zavarovati pred očitki s te strani in jih zavrniti. **7.** Bati se je namreč, da bo kdo, ki bo dal predlog za obrambo in ga zagovarjal, deležen obtožbe, da je vojno v resnici začel on. In prav to opredeljujem čisto na začetku govora: lahko sploh še razpravljamo o tem, ali je boljši mir ali vojna?]

8. Če torej mesto še lahko doseže mir in če je to v naši moči, izjavljam, da se moramo zavzemati zanj, in od tistega, ki tako govori, zahtevam, naj da v skupščini ustrezne predloge in jih brez sprenevedanja podpre z dejanji. Če pa ima nasprotna stran veliko, do zob oboroženo vojsko, če ima na jeziku mir, a dejansko ravna, kot da bi bila v vojni - kaj nam ostaja drugega, kot da se branimo? Saj nimam nič proti temu, da bi, tako kot on, na ves glas trdili, da se držimo mirovne pogodbe. **9.** A če ima kdo položaj, v katerem si bo Filip naprej podvrigel vse drugo in nazadnje prišel nad nas, za mir, je tisti - prvič - zmešan in - drugič - ne govori o miru, ki ga boste imeli vi pred njim, ampak o miru, ki ga bo imel on pred vami. In prav to si Filip kupuje za ves tisti vloženi denar¹: da bi se on vojskoval z vami, vi pa ne z njim.

¹ Misli na denar, s katerim je Filip podpiral svoje zaupnike v Atenah.

10. Prav zares: če bomo čakali, da nam uradno napove vojno, smo lahkoverni, da bolj ne bi mogli biti. Tega ne bo rekel niti, ko bo korakal nad Atiko in Pirej, vsaj če sodimo po tem, kar je naredil drugim. 11. Olinčanom² je šele, ko je bil od njihovega mesta oddaljen štirideset stadijev³, rekel, da je možno samo dvoje: ali da oni ne bodo več živeli v Olintu ali on ne v Makedoniji. Ves čas prej se je, če ga je kdo obtožil česa takega, delal užaljenega in pošiljal poslance z opravičili. Tudi v Fokido je prišel kot v zavezniško deželo⁴, celo v spremstvu fokiških poslancev, medtem ko je večina tukaj v Atenah na vse pretege trdila, da "njegov prihod ne bo koristil Tebam".⁵

12. Da, tudi v Tesalijo prišel kot prijatelj in zaveznik, a zdaj ima v oblasti Fere⁶, še celo tistim obogim Orejcem⁷ je zatrdil, da jim pošilja vojake iz same dobrohotnosti, češ: "Slišal sem, da bolehate za državljansko vojno. Za zaveznika in pravega prijatelja se vsekakor spodobi priti na pomoč v taki stiski." 13. Celotistih držav, ki mu ne bi mogle storiti nič žalega in so se mogoče samo zavarovale, se je raje polastil z zvijačo, kot da bi jim napovedal vojno in si jih podvrigel. Mar torej mislite, da se bo z vami bojeval odkrito, vsaj dokler se tako radi pustite speljati na led? 14. Nemogoče! Največji bedak na svetu bi bil, če bi v položaju, ko vi brez pritožbe trpite vso škodo, ki vam jo dela, in še celo valite krivdo na nekatere izmed vas samih, pomiril prepir med vami, javno prosil, naj se jeza obrne proti njemu in svojim najemnikom⁸ odvzel priložnost za tiste govore, v katerih vas vsakič znova odpravijo z zagotovitvijo, da se on sploh ne vojskuje proti naši državi.

15. Kateri pameten človek bi, pri Zevsu, ločil mir od vojne po besedah, ne po dejanjih? Prav gotovo nobeden. Filip je že od začetka, kmalu po sklenitvi miru⁹, ko Diopejtes¹⁰ še ni poveljeval in ko na Hersonezu še ni bilo naših enot, ki so se tja odpravile zdaj, oblegal Serion in Dorisk ter iz

² Mesto Olint na Halkidiki je zavzel leta 348 in ga porušil do tal.

³ 8 km.

⁴ Leta 346, ko je prekoračil prelaz v Termopilah, ki ga je dotlej stražila fokiška vojska. Fokejci uradno niso bili Filipovi zavezniki.

⁵ T.j. da je Filipov pohod v resnici naperjen proti Tebam in ne Atenam. S tako razlago so Filipovi privrženci dosegli, da Atene pri Filipovem prehodu niso vojaško posredovale.

⁶ Eno največjih mest v Tesaliji, na JV blizu meje z Bojotijo.

⁷ Prebivalci mesta Orej na severu Evboje. Gl. § 59.

⁸ = svojim privržencem v Atenah.

⁹ T. i. Filokratov mir je bil sklenjen leta 346.

¹⁰ Vojsko pod Diopejtom poveljstvom so Atene v poslale Hersonez leta 342 ustanovit novo kolonijo in braniti atenski vpliv v tistih krajih. Potem ko je mesto Kardia prestopilo na Filipovo stran, jo je Diopejt napadel, a je ni mogel zavzeti, ker ji je priskočila na pomoč makedonska vojska.

serejske trdnjave in Svete gore¹¹ pregnal posadko, ki jo je bil tam postavil vaš poveljnik. **16.** No, in ko je to delal - kaj je hotel doseči? Prisegel je bil, da se bo držal mirovne pogodbe¹². In nihče naj ne reče: "Kaj pa je to takega!" ali "Kaj imamo mi opraviti s tem?" Ali je šlo za majhne stvari in ali imate vi kaj opraviti s tem, je drugo vprašanje. Ali pa kdo prekrši božjo in posvetno pravico za malo ali za veliko, je čisto vseeno. Povejte mi vendar: zdaj, ko pošilja najemnike v Hersonez¹³, ki ga perzijski kralj in vsi Grki z njim priznavajo za vaše vplivno področje, ko priznava, da pomaga Kardiji in vas o tem celo pismeno obvešča - kaj hoče doseči? **17.** Izjavlja, da se ne vojskuje, toda meni še na misel ne pride, da bi imel tako stanje za mir, ampak, nasprotno, trdim, da njegovo stegovanje rok po Megari¹⁴, postavljanje tiranov na Evboji¹⁵, sedanja krepitev navzočnosti v Trakiji, spletkarjenje na Peloponezu z vsemi vojaškimi posegi vred pomeni kršenje mirovne pogodbe in vojno z Atenami - razen, seveda, če mislite, da se vojska, ki že postavlja oblegovalne naprave, drži mirovne pogodbe, dokler naprav ne pripelje k obzidju. A gotovo ne menite tako. Kdor izdeluje in si pripravlja orožje, ki bo ogrozilo mojo varnost, tisti je z mano v vojni, tudi če še ne meče kopij in ne proži puščic!

18. V čem bi bila torej nevarnost za vas, če bi šlo kaj narobe? Tvegali bi, da izgubite Helespont, da vaš sovražnik zavlada v Megari ter na Evboji in da Peloponežani prestopijo na njegovo stran. Naj zdaj vpričo vas o človeku, ki pred našim mestom postavlja tako oblegovalno napravo, rečem, da se drži mirovne pogodbe? **19.** Menda vendar ne! Po moji oceni pomeni njegovo ravnanje vojno od tistega dne, ko je strl odpor Fokejcev.¹⁶ Za vas pa pravim: če ste pametni, se boste branili takoj; če pa ga boste zdaj pustili, se ne boste mogli niti, ko boste hoteli. Moj predlog se, spoštovani Atenci, zelo razlikuje od ostalih: sploh ne razpravljajmo o Hersonezu in Bizancu, ampak jima priskočimo na pomoč in jima zagotovimo varnost. Poleg tega pošljimo enotam, ki so trenutno tam, vse, kar potrebujejo. **20.** Toda danes naj razprava teče o hudi nevarnosti, v kateri se je znašla celotna Grčija. Rad bi vam tudi razložil, iz katerih okoliščin izvira ta moj strah, in sicer zato, da boste, če razmišljam pravilno, moje misli vzeli za svoje in poskrbeli vsaj zase, če že nočete za druge. Če pa se vam bo zdelo, da mlatim prazno

¹¹ Našteti kraji so bili atenske utrdbе v južni Trakiji. Filip jih je zavzel, še preden je s prisego potrdil mir.

¹² To ni čisto res. Takrat je že veljala prisega na atenski strani, medtem ko je Filip prisegel šele pozneje.

¹³ Tam so se borili proti Diopejtovi vojski.

¹⁴ Leta 343 je samo atensko vojaško posredovanje preprečilo, da bi padlo mesto v roke Filipu.

¹⁵ O tem je več povedal v drugem delu govora.

¹⁶ Torej od l. 346.

slamo, se niti danes niti kdaj koli pozneje ne zmenite zame kot za koga, ki je pri zdravi pameti.

21. O tem, da je Filip mogočen vladar, ki je zrasel iz nekoč ponižnega pritlikavca, da Grki drug drugemu ne verjamejo in so sprti med sabo, kot tudi, da je dejstvo, da je Filip prišel do take moči skoraj iz nič, veliko bolj presenetljivo kakor domneva, da si bo zdaj, ko je dosegel že toliko, podvrgel še vse ostalo, skratka o vseh podobnih rečeh, o katerih bi se dalo na dolgo in široko razpravljati, res ne bom govoril. **22.** Toda vidim, da mu ves svet - z nami vred - mirno dovoljuje tisto, zaradi česar so se skozi celo zgodovino odvijale prav vse vojne med Grki. In kaj je to? Popolna svoboda zanj, v kateri lahko meni nič, tebi nič potolče in oropa enega Grka za drugim, napada države in jih spravlja v suženjstvo! **23.** In to potem, ko ste bili sedemdeset let¹⁷ vi zaščitniki Grčije in ko so bili zaščitniki trideset let Špartanci¹⁸! V zadnjih letih po bitki pri Levktrah so sicer imeli nekaj moči tudi Tebanci¹⁹, a nikoli niti vi niti Šparta niti Tebe niste dobili dovoljenja od Grkov, da bi počeli, kar bi se vam zahotelo - še zdaleč ne. **24.** Takrat so vsi menili, da se morajo z vami, se pravi, s takratnimi Atenci, če je bilo videti, da se vaši predniki nad koga prehudo spravljajo, vojskovati na strani zatiranih vsi, tudi tisti, ki jim niso imeli kaj očitati. Ko so, po drugi strani, Špartanci med svojo prevlado prišli do enake moči kot vi, so jim, ker se jih je lotevala prevzetnost in so hoteli pretirano spreminjati obstoječi red, napovedali vojno vsi, tudi tisti, ki jim niso imeli kaj očitati.

25. A kaj bi govoril o drugih? Saj smo se vendar mi sami in Špartanci, čeprav v začetku ne bi mogli navesti nobene kršitve pogodbe z ene ali druge strani, vseeno odločili za vojno zaradi očitne škode, ki je bila povzročena drugim državam. In vendar je vse, kar je bilo v tistih trideset letih prizadejano Špartancem in našim prednikom, manj od škode, ki jo je Grčiji povzročil Filip v slabih trinajstih letih, odkar je priplaval na površje - niti delček te škode ni!

26. [To se da brez težav ponazoriti že z nekaj besedami:] Olint²⁰, Metona²¹, Apolonija²², dvaintrideset mest v vzhodni Trakiji²³! Nad vsemi

¹⁷ Od zmage v drugi vojni s Perzijo do poraza v peloponeški vojni l. 404.

¹⁸ Od l. 404 do poraza v pomorski bitki pri Levktrah 371, ko so Atenci uničili špartansko ladjeve.

¹⁹ Tebanska prevlada po bitki pri Levktrah je trajala samo do Epamejnondove smrti v bitki pri Mantineji l. 362.

²⁰ Mesto, najmočnejši atenski zaveznik na Halkidiki, je kljub izdatni atenski pomoči l. 348 po izdaji zavzela Filipova vojska.

²¹ Mesto v pokrajini Pieriji na makedonski obali, član atenske pomorske zveze do leta 354, ko si ga je podvrgel Filip.

²² Mesto v osrednjem delu Halkidike. Demosten Filipovih osvojitve ne navaja po časovnem zaporedju, ampak po pomembnosti.

²³ Mesta nekdanje olintske zveze, ki so po padcu Olinta prišla pod makedonsko oblast.

temi mesti se je znesel tako neusmiljeno, da popotnik, ki zaide tja, skoraj ne bo vedel, da so bila kdaj naseljena. O iztrebljenju Fokejcev²⁴, tolikšnega ljudstva, raje ne rečem ničesar. In kako je šele v Tesaliji? Mar ni v tamkajšnjih mestih odpravil celo državne ureditve in postavil tetrarhije²⁵ z namenom, da bi vpregel v suženjski jarem ne le države, ampak cela ljudstva?

27. Ali ne živijo v tiraniji mesta na Evboji, na otoku, ki ni daleč od Teb in Aten? Mar ne piše v njegovih pismih črno na belem: "Zame velja mir z državami, ki so me pripravljene ubogati.?" In ne ostaja samo pri besedah: pravkar se je odpravil nad Helespont, prej nad Ambrakijo²⁶, v oblasti ima Elido²⁷, tako pomembno mesto na Peloponezu, pred kratkim je zasnoval zaroto proti Megari. Niti Grčija niti dežela barbarov ne moreta nasititi pohlepa tega človeka!

28. Pomislite: to vidi in sliši cela Grčija, a vendar ne pošljemo uradnega poslanstva drug drugemu in ne izrazimo ogorčenja. Res hudo je z nami: ždimo vsak za svojim obzidjem in vse do danes nismo zmožni ukreniti ničesar koristnega ali nujnega, ne moremo stopiti skupaj, ne moremo se povezati v nobeno varnostno ali prijateljsko zvezo. **29.** Ne, namesto tega mirno gledamo, kako ta človek rase. Vsakdo misli samo na to, kako bi čas, v katerem drugi propada, izkoristil zase (vsaj meni se zdi tako), ne da bi se zmenil ali deloval za skupno grško stvar. Kajti nobena skrivnost ni, da bo Filip prišel, kakor ponovni napad vročice ali izbruh kakšne nalezljive bolezni, tudi nad tistega, ki se mu zdaj zdi, da je še zelo daleč proč.

30. Nedvomno veste tudi: kar koli so že Grki utrpeli od Špartancev ali vas, je bila to vendarle škoda, ki je bila povzročena od grških rojakov: nekako tako, kot če bi sin iz plemenite družine, ki mu je pripadlo veliko premoženje, z njim počel kaj, kar ne bi bilo lepo in prav; zaslužil bi sicer grajo in obsodbo, vendar samo zaradi svojega ravnanja z dediščino, ne bi pa mogli govoriti, da ni sorodnik ali da ni dedič. **31.** Toda predstavljajte si, da bi suženj ali kakšen podtaknjenelec zapravljjal in razmetaval premoženje, ki mu ne pripada: pri Heraklu, vsi bi rekli, da je to veliko večja nesramnost in si zasluži veliko hujšo jezo! Toda o Filipu in njegovih sedanjih dejanjih nihče ne reče ničesar takega, čeprav ne samo, da ni Grk in da ni z Grki v nobenem sorodu²⁸, ampak ni niti iz kakšne spodobne

²⁴ Po sklenitvi miru s Filipom so morali med drugim zapustiti naselja, ki so štela več kot petdeset hiš, in plačati velikansko denarno kazen.

²⁵ Tesalijo je razdelil na štiri pokrajine, ki so jim načelovali njegovi pristaši.

²⁶ Korintska kolonija v južnem Epiru. Filip si ga je skušal podvreči v letih 343-342, ko je tam vladal njegov sorodnik Aleksander, a mu je namero preprečilo Demostenovo posredovanje.

²⁷ Glavno mesto istoimenske pokrajine. Tam je l. 342 prevzela oblast Filipu naklonjena skupina aristokratov.

²⁸ Sklicevanje na Heraklejeve potomce, od katerih so makedonski kralji izpeljevali svoj rod, ima Demosten samo za cenen trik.

barbarske dežele - makedonska golazen je, od koder si svojčas še poštenega suznja nisi mogel kupiti!

32. No, kaj še manjka, da bi bila sramota popolna? Mar ta rušilec držav ne predseduje Pitijskim igram²⁹, skupni grški prireditvi in, če sam ne pride, pošlje za razsodnike kar svoje hlapce³⁰? [Ali ne drži Termopil³¹ in drugih dostopov do Grčije? Jih ne nadzorujejo njegove najemniške posadke? Ali nima tudi prednosti pri prerokovanju³² v delfskem preročišču, potem ko je izrinil nas, Tesalce in Dorce - prednosti, ki je nimajo niti vsi Grki?] **33.** Ne daje Tesalcem pismenih navodil za njihovo državno ureditev? Ne pošilja enih najemnikov v Portmos strmoglavit demokrasko oblast v Eretriji³³ in drugih v Orej postaviti Filistida za tirana? Grki pa vse to vidijo in držijo roke križem, kot da bi - vsaj meni se zdi tako - od daleč gledali točo in molili, da ne pride tudi nadnje, a nihče se zgane, da bi nesrečo odvrnil.

34. Toda ne samo, da se nihče ne brani pred nasiljem, ki ga Filip izvaja nad Grčijo; nekaznovana ostaja celo škoda, ki jo dela vsakemu posebej - in to je prav zares nepojmljivo. Mar Ambrakija in Levkada³⁴, ki ju je napadel, nista zaveznici Korinčanov? Mar Navpakt³⁵, ki je zanj prisegel, da ga bo izročil Ajtolcem, ni ahajska posest? Mar Tebancem ni odvzel Ehina³⁶ in se zdaj ne odpravlja nad Bizanc, njihovega zaveznika? **35.** Mar - pustimo ostalo! - Kardija, največje mesto na Hersonezu, ki ga ima v oblasti, ni naša? To, glejte, se nam godi, mi pa vsi skupaj oklevamo, si grejemo premrle roke in gledamo k sosedom. Drug drugemu ne verjamemo, verjamemo pa tistemu, ki dela škodo nam vsem. No, in če dela tako grdo že z vsemi skupaj, kaj mislite, kakšen bo, ko bo dobil v roke vsakega izmed nas posebej?

36. Kaj je torej vzrok za tako stanje? Kajti nekdanja grška svobodoljubnost je morala imeti razloge in pravične vzroke prav tako, kot

²⁹ Odvijale so se vsaka štiri leta pod vodstvom držav delfske zveze (amfiktionije). Filip je v njej 346 zamenjal Fokejce in je kot gospodar Fokide igram tudi predsedoval.

³⁰ Ko je bil Filip na vojaškem pohodu v Trakiji, je poslal na igre svojega namestnika.

³¹ Zavzel jih je 346 med pohodom in si s posadko, ki jo je pustil tam, zagotovil dostop v osrednjo Grčijo.

³² Gr. προμαντεία 'pravica vprašati preročišče pred drugimi'. Ker je bila na dan prerokovanja (ki je bil le enkrat na mesec) v Delfih velika gneča, se je lahko zgodilo, da tisti, ki te pravice ni imel, ni prišel na vrsto in je moral čakati na naslednji mesec. Filip jo je dobil kot predsedujoči delfske zveze.

³³ Na Evboji. Več o tem govori v § 57. Portmos je pristanišče nasproti severne atiške obale.

³⁴ Otok v Jonskem morju, nedaleč od Ambrakije.

³⁵ Pristanišče v prelivu med Kalidonskim in Korintskim zalivom. Pomembno za nadzor nad pomorsko potjo severno od Peloponeza.

³⁶ Mesto Ehinosa ob Malijskem zalivu nasproti Lokride. Pomembno za nadzor nad pomorsko potjo med Evbojo in celinsko Grčijo.

jih ima današnje hlapčevstvo. Da, Atenci, takrat je bilo v srcu večine Grkov nekaj, česar danes ni. Tisto 'nekaj' je bilo močnejše od bogate Perzije, dalo je Grčiji svobodo in ni bilo poraženo ne na morju ne na kopnem. Zdaj, ko tega ni več, je vse opustošeno in Grčija je postavljena na glavo. Kaj neki je bilo tisto? **37.** Nobena umetnost ali modrost, samo tole: vsi so sovražili človeka, ki je od tistih, ki so hoteli Grčiji vladati ali jo uničiti, jemal denar; strahota je bila, če so te zasačili pri jemanju podkupnine, in kaznovali so te z najhujšo kaznijo brez možnosti za priziv ali pomilostitev. **38.** Ugodne priložnosti za dejanja, ki jo naključje včasih ponudi tudi brezbriznim proti pazljivim, se ni dalo kupiti niti od govornikov niti vojskovodij; tudi ne sloge, nezaupljivosti do tiranov in barbarov - sploh ničesar takega. **39.** Zdaj pa je vse to naprodaj kot na tržnici in namesto tega smo uvozili stvari, ki so Grčiji prinesle kugo propada. Kaj je to? Zavist, če kdo kaj ima. Posmeh, če prizna. Prizanesljivost, če jih kdo zasači. Sovraštvo, če jim kdo očita. In drugo, kar pride s podkupovanjem. **40.** Bojne ladje, množica vojakov in denarja, oprema v izobilju in drugo, ki naj bi dajalo državi moč - tega imamo vsi veliko več in tudi boljšega kot takrat, le da postaja nekoristno, neuporabno in ničvredno prav zaradi naših "trgovcev".

41. Da je res tako, gotovo vidite sami in ne potrebujete mene za pričo. Pojasnil pa vam bom, da je bilo v prejšnjih časih čisto drugače, in to ne s svojimi besedami, ampak z dokumenti vaših prednikov, shranjenimi na Akropoli³⁷ zapisane na bronast steber [Ne zaradi sebe, saj so tudi brez dokumentov vedeli, kaj se spodobi, ampak zato, da bodo vam v opomin in zgled, kako resno je treba jemati te stvari.]

42. Kaj torej piše: "Artmija, Pitonaktovega sina iz Zeleje, se razglašča za izobčenca ter sovražnika atenskega ljudstva in zaveznikov, njega samega in njegove potomce," - sledi razlog za izrečeno kazen - "ker je denar, prejet od Perzijcev, prenesel na Peloponez." To je dokument. **43.** Poskusite, pri bogovih, doumeti, kaj so imeli v mislih takratni Atenci, da so to počeli, in kaj v srcu! Nekega Zelejca, Artmija, sužnja perzijskega kralja (Zeleja je namreč v Aziji)³⁸, so s potomstvom vred pismeno razglasili za državnega sovražnika, sovražnika zaveznikov in izobčenca, ker je v službi perzijskega kralja prenesel zlato - na Peloponez, ne v Atene! **44.** Tu ne gre za takoimenovani 'odvzem državljanских pravic': kaj mar Zelejcu, če ne bo smel delovati v atenskih državnih uradih! Toda za primere, v katerih sodna obravnava sicer ni možna, vendar velja uboj storilca za sveto dejanje, piše v zakonih o uboju: "in naj umre kot izobčenec." Gre natanko za to, da človeka, ki ubije koga iz njegove družine, ne zadene krvno maščevanje.

³⁷ Tam so Atenci postavili plošče z imeni izdajalcev domovine v opomin potomcem.

³⁸ V perzijskem kraljestvu je veljal za svobodnega samo kralj, ostali so mu bili podložniki, po grški predstavi torej sužnji; Zeleja je bilo mesto v pokrajini Miziji na severozahodu Male Azije. Na kateri dogodek se je omenjeni napis nanašal, ni znano.

45. Menili so, da je treba skrbeti za blaginjo cele Grčije, mar ne? Če ne bi bili tega mnenja, pač ne bi bilo njihova stvar, če kdo na Peloponezu koga podkupuje. Če so za koga izvedeli, so mu prisodili tako strogo kazen, da so njegovo ime celo objavili na sramotilnem stebru. Pri takem razpoloženju ni čudno, da je beseda 'Grčija' vlivala barbarom strah v kosti in ne 'barbar' Grkom. Zdaj pa ni tako: vaši nazori so drugačni od njihovih v tem in drugih zadevah. In kakšni so? 46. [Sami veste! Zakaj bi morale vse obtožbe leteti ravno na vas? Saj je nekaj podobnega, nič boljšega kot pri vas, tudi pri vseh ostalih Grkih. Zato trdim, da je treba vzeti sedanji položaj skrajno resno in dati dober nasvet. Kakšen?] Naj vam povem? Se ne boste jezili?

Govornik prebere uradni zapisnik.

47. Tisti, ki bi državljane radi tolažili, govorijo precej naivno: "Filip le še ni tako močan, kot so bili nekoč Špartanci: imeli so premoč na morju in povsod na kopnem, za zaveznika pa perzijskega kralja, tako da jih nič ni moglo ustaviti. A vendarle se jih je naše mesto ubranilo in jo odneslo nepoškodovano." Jaz, nasprotno, menim, da ni spričo splošnega napredka nič več tako, kot je bilo včasih, a še najbolj so se spremenile in napredovale vojaške veščine.

48. Prvič: kot slišim, so Špartanci, kot vsi drugi, vdirali v sovražno deželo in jo pustošili samo štiri do pet poletnih mesecev s težkooboroženci³⁹ in enotami iz lastnih državljanov, nato so se vrnili domov. Bili so starokopitni, a še bolj državljansko pravični: nihče namreč ni od nikogar ničesar kupoval, temveč je tekla vojna nekako po pravilih in vsem na oči.

49. A dandanes gotovo vidite, da je za večino porazov kriva izdaja in da se nič ne odloča v urejeni, odprti bitki. Slišite tudi, da Filip koraka, kamor se mu zahoče, vendar ne na čelu bojne vrste težkooborožencev, ampak je moč njegove tako številne vojske v množici pračarjev, konjenikov, lokostrelcev in najemnikov. 50. Kadar z njimi napade mesto, v katerem vlada razdor in se mu zaradi nezaupanja nihče ne postavi v bran, ga oblega z vsemi napravami. Raje ne bom govoril o tem, da ni zanj nobene razlike med poletjem in zimo, ali o tem, da si ne vzame nobenega letnega časa za počitek.

51. Vse to veste in upoštevate, zato si vojne ne smete spustiti v deželo ali zabresti v nesrečo, zanašajoč se na nekdanjo preprosto strategijo iz vojne s Špartanci. Ne! Po najboljših močeh se varujte s političnim delovanjem in vojaškimi pripravami. Raje, kot da bi se zapletli v odprto bitko z njim, glejte, da se ne bo odpravil od doma. 52. Za vojno imamo, če se odločimo ukrepati, spoštovani Atenci, precej naravnih prednosti, zlasti

³⁹ V izvirniku 'hoplitov'. Hopliti (ὀπλιται) so bili udarna moč grške vojske. Sestavljali so pehotne enote, bili so opremljeni z bronastim oklepom in lesenim, z železom obitim ščitom (t. i. ἄσπλον, odtod ime) ter oboroženi z dvometrsko sulico.

naravno lego njegove dežele, ki se jo da v velikem delu ropati in pustošiti, kot tudi nešteto drugih; za odprto bitko pa je boljše pripravljeno Filip.

53. Vendar ni dovolj vedeti, kar sem povedal, ali da se branite pred njim z vojaškimi pohodi, ampak morate preračunljivo in premišljeno sovražiti tiste med vami, ki ga zagovarjajo. Upoštevajte pravilo, da ni moč premagati sovražnikov naše države, dokler ne kaznujete njihovih hlapcev tukaj v mestu. **54.** Toda - Zevs in drugi bogovi so mi priča! - ne boste zmogli sami. Namesto tega ste tako globoko zabredli v blaznost, preganjavico ali ne vem kaj (dostikrat me je že kar obšel strah, da ne usmerja dogodkov kakšna božanska sila), da iz opravljenosti, zavisti, posmeha ali česarkoli že dovoljujete govoriti plačancem - morda nekateri med njimi niti ne bi zanikali, da so plačanci - in se še smejete, če se spravijo koga zmerjat.

55. A to, kakor je že je hudo, še ni tako grozno. Najhuje je, da jim pri sodelovanju v državnih organih dajete celo več varstva kot tistim, ki govorijo v vašo korist. In to, čeprav ste na lastne oči videli, kakšne nesreče si država nakoplje, če posluša take ljudi! Naj naštejemo dejstva, ki se jih boste vsi spomnili.

56. V Olintu so bili v državnem vodstvu eni na Filipovi strani in so se mu udinjali v vsem, medtem ko so drugi hoteli dobro in se trudili, da državljani ne bi padli v suženjstvo. No, in katera stran je pogubila domovino? Katera stran je izdala konjenico, izdaji katere je sledil padec Olinta? Filipovi pristaši! Tudi ko je bila država še samostojna, so obrekovali in po krivem obtoževali poštenjake tako dolgo, dokler ni olintska ljudska skupščina izgnala - reci in piši - samega Apolonida⁴⁰.

57. Toda ne, da bi tako ravnanje naredilo škodo samo v Olintu in nikjer drugod! Nasprotno: ko je imelo v Eretriji po izgonu Plutarha in njegovih najemnikov⁴¹ oblast v državi in nadzor nad Portmom ljudstvo, se je skušala ena stran nasloniti na vas, druga pa na Filipa. Izmučeni, nesrečni Eretrijci so poslušali večinoma, pravzaprav sploh samo drugo stran in so se pustili na koncu pripraviti do tega, da so izgnali svoje lastne zagovornike.

58. In glej, njihov "zaveznik" Filip je poslal Hiponika s tisoč najemniki, dal podreti utrdbo v Portmu, postavil tri tirane (Hifarha, Avtomedonta, Klejtarha) in Eritrejce, potem ko so hoteli že drugič rešiti deželo, izgnal [Prvič je poslal najemnike pod Evrilohovim poveljstvom, drugič pod Parmenionovim.]

59. Čemu bi našteval? Samo en primer še: v Oreju⁴² je bil na Filipovi

⁴⁰ Pozneje je dobil atensko državljanstvo.

⁴¹ Plutarh je bil tiran v Eretriji. Ko so ga l. 349 Filipovi pristaši skušali odstaviti, je prosil za pomoč Atene. Toda v bojih se je slabo odrezal in nato prestopil na nasprotno stran, zato ga je atenski vojskovodja Fokion izgnal in oblast izročil ljudski skupščini.

⁴² Leta 342.

strani Filistides, z njim Menipos, Sokrates, Toant in Agapajos, prav tisti, ki so na oblasti zdaj (to ni bila nobena skrivnost), medtem ko si je neki Evfraj, ki je živel nekaj časa tudi pri nas⁴³, prizadeval, da bi ostali svobodni in nikomur sužnji. **60.** Koliko poniževanja in sramotenja je ta človek trpel v ljudski skupščini, se sploh ne da povedati! Kakor koli že, leto dni pred padcem mesta je zaradi izdaje naznanil Filistida in njegovo družčino, ker jim je prišel na sled. Nato se je zbrala množica ljudi v Filipovi režiji in oskrbi ter odpeljala Evfraja v ječo, češ da pripravlja vstajo. **61.** Ko so člani ljudske skupščine to videli, mu niso, kot bi si kdo mislil, pomagali in onih drugih premlatili, ampak so, nič kaj jezni na Filipove pristaše, privoščljivo dejali: "Dobil je, kar je iskal." Potem je tista stran popolnoma nemoteno načrtovala padec mesta in pripravljala vse potrebno, navadni ljudje pa so, tudi če je komu prišlo kaj na ušesa, prestrašeni molčali, saj so imeli v spominu Evfrajevo usodo. Bili so tako malodušni, da si kljub preteči nevarnosti nihče ni upal niti pisniti, dokler se niso sovražniki pred obzidjem razvrstili za napad. Tedaj pa so eni hiteli braniti, drugi izdajati. **62.** Po tako sramotnem, bednem padcu mesta tiransko vladajo prav ti ljudje, potem ko so državljane, ki so jih nekoč reševali in so bili pripravljeni Evfraju narediti vse mogoče, deloma izgnali, deloma pobili, medtem ko je že omenjeni Evfraj naredil samomor in tako z dejanjem pokazal, da je imel prav, ko se je za blagor sodržavljanov nesebično zoperstavil Filipu.

63. Morda se boste čudili in spraševali, kaj neki je razlog, da tako v Olintu kot v Eretriji in v Oreju bolj prijazno gledajo Filipove zagovornike kot vaše? Isto kot v Atenah: tisti, ki hočejo dobro, včasih pri najboljši volji nimajo povedati kaj, kar bi poslušalci radi slišali, kajti pred očmi morajo imeti državo in njeno rešitev. Druga stran pa prav s tem, da se vam prilizuje, dela v korist Filipu. **64.** Eni so predlagali dodatni davek, drugi so izjavljali, ga ni treba. Eni so predlagali, da se vojskujmo in ne zaupajmo Filipu, drugi so odgovarjali: "Držimo se mirovne pogodbe!" dokler se niso ujeli v past. Tako je, menim, tudi v vseh drugih stvareh, da ne bi našteval vsake posebej. Eni govorijo tako, da bi se poslušalcem prikupili, drugi tako, da bi jih rešili. V zadnjem času pa se je večina Atencev sprijaznila z marsičem, vendar ne, kot prej, zaradi prilizovanja ali nepoučenosti, ampak zato, ker se je vdala v usodo misleč, da so boj v glavnem že izgubili.

65. Bojim se - Zevs in Apolon sta mi priča! - da se vam bo to res zgodilo, ko boste enkrat dobro preudarili in se zavedeli, da nimate nobene možnosti več. Naj naša država, spoštovani Atenci, nikoli ne pade tako globoko! Bolje je tisočkrat umreti kot enkrat samkrat klečeplaziti pred Filipom [in pustiti na cedilu koga izmed ljudi, ki govorijo v vašo korist]! Res, prav lepo nagrado so dobili Orejci, da so se prepustili Filipovim

⁴³ Po antičnih pričevanjih je bil Platonov učenec. Prav on je makedonskemu kralju Perdiki III. sporočil Platonov nasvet, naj del oblasti prepusti bratu Filipu.

prijateljem in odrivali Evfraja! **66.** Tudi nagrada za ljudsko skupščino v Eretriji, ki je bila zapodila vaše poslance in prišla pod Klejtarha, ni bila slaba: bičajjo, koljejo jih, sužnji so! Kako “blago” je ravnal z Olinčani, ki so izvolili Lasteneja⁴⁴ za poveljnika konjenice in izgnali Apolonida!

67. Noro, slaboumno je upati na kaj takega, voditi zgrešeno politiko, ne da bi opravili vsaj nekaj svojih dolžnosti, na drugi strani pa pozorno poslušati zagovornike sovražnikov in biti prepričani, da živimo v tako veliki državi, da nas ne more prizadeti prav nič! **68.** In veste, kaj bi bilo sramota? To, da bi pozneje rekli: “Kdo bi si pa mislil, da se lahko to zgodi? Seveda, pri Zevsu, to in ono bi bilo treba storiti, tega in onega pa ne.” Marsikaj bi lahko zdaj našteli Olinčani, kaj vse bi jih takrat rešilo pred propadom! Marsikaj Orejci, marsikaj Fokejci, marsikaj vsak od tistih, ki so zdaj izgubljeni! **69.** A kaj jim to pomaga? Dokler je ladja - vseeno, ali velika ali majhna - še na površju, tako dolgo mora mornar, krmar in vsakdo na krovu dajati vse od sebe in gledati na to, da je nihče niti hote niti nehote ne prekucne. Ko pa jo enkrat morje potegne vase, takrat je vsak trud zaman.

70. Glejte, Atenci: dokler smo še celi, dokler imamo mogočno državo, več kot dovolj sredstev, velik ugled - kaj naj storimo? To vprašanje morda komu že dolgo roji po glavi. Povedal bom, pri Zevsu, in pismeno predlagal, da boste lahko glasovali, če se vam bo zdelo. Najprej se moramo sami pripraviti na obrambo, namreč z bojnim ladjevjem, denarjem in vojaštvom. Tudi če se bodo vsi drugi sprijaznili s suženjstvom, se moramo vsaj mi bojevati za svobodo. **71.** Šele potem, ko se bomo sami v vsem pripravili in razkrili svoj namen, nemudoma povabimo druge in pošljimo poslance z natančnimi navodili [povsod: na Peloponez, Rodos, Hios, še celo, k perzijskemu kralju (kajti gotovo mu bo precej koristilo, če ne pustimo Filipu, da bi si vse podvrgel)], da boste, če vam jih uspe prepričati, imeli tovariše v nevarnosti in pri stroških, če bo treba prispevati; a če vam ne bo uspelo, boste v težavnem položaju vsaj pridobili nekaj časa. **72.** Ker gre namreč za vojno proti posamezniku in ne proti močni državni skupnosti, je koristno tudi zavlačevanje, prav tako, kot so bile koristne tiste obtožbe proti Filipu, ki smo jih po Peloponezu naokrog v več poslanstvih⁴⁵ pojasnjevali jaz, tukaj navzoči domoljub Polievktos, Hegezipos in drugi člani. Z njimi nam ga je uspelo zadržati, da ni napadel Ambrakije⁴⁶ in vdrl na Peloponez.

73. S tem seveda nočem reči, da sami od sebe ne ukrenimo ničesar in spodbujajmo samo druge. Naivno bi bilo pustiti vse svoje propadati in govoriti, da skrbimo za tuje, ali ne meniti se za sedanje nevarnosti in

⁴⁴ Pozneje je prestopil na Filipovo stran.

⁴⁵ Leta 342.

⁴⁶ Gl.š 27.

druge strašiti s prihodnjimi. Nikakor ne! Trdim, da moramo - na eni strani - poslati denar enotam na Hersonezu in upoštevati tudi njihove druge prošnje, a se - na drugi strani - pripravljati sami ter ostale grške države sklicati, povezati, poučiti in spraviti k pameti. To je gotovo pravica in dolžnost države s toliko ugleda, kot ga ima naša. **74.** Če pa mislite, da bodo Grčijo reševali Halkidci in Megarci, medtem ko se boste vi izognili delu, se motite. Oni so lahko veseli že, če rešijo sami sebe. Ne, to je vaša naloga! Vam za dediščino so si to častno službo pridobili vaši predniki, in sicer v veliko tveganih bojih! **75.** Toda če bo vsakdo posedal, če mu bo rojilo po glavi samo vprašanje, kaj si želi in kako ne bi ničesar naredil, potem - prvič - ne bo našel nikogar, ki bi to storil namesto njega in - drugič - se bojim, da bo vse po vrsti, česar nočemo početi, sčasoma naenkrat postalo nujno.

76. To hočem povedati, tak je moj predlog. Če se bo zamisel uresničila, menim, da se da državo še vedno rešiti. Če pa ve kdo kaj boljšega, naj pove in predlaga. Naj vam, pri vseh bogovih, koristi, kar koli boste sklenili!